

KAREL ČAPEK – R. U. R.

Vytvořeno v rámci projektu Gymnázium Sušice – Brána vzdělávání II

Autor: Mgr. Edita Krouská

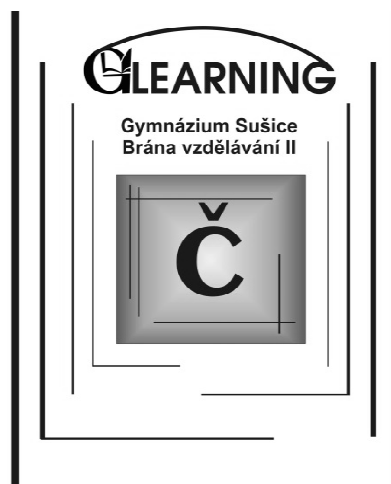
Škola: Gymnázium Sušice

Třída: 4. ročník čtyřletého studia

Předmět: Český jazyk - literatura

Datum vytvoření: listopad 2013

Označení: VY_INOVACE_32_CJ-1_13

Anotace a metodické poznámky:

Materiál obsahuje pracovní list určený k rozboru textu. Pracuje s ukázkou z uměleckého díla R. U. R. Následují úkoly vztahující se jak k samotné ukázkě, tak i k širšímu kontextu autorovy tvorby, včetně zasazení díla do kontextu světové literatury. Součástí materiálu je i možné řešení, tedy odpovědi na zadané otázky. Pracovní list je vhodný jako příprava k ústní části společné maturitní zkoušky z českého jazyka.

Zdroje a použité materiály:

1. ČAPEK, Karel. Loupežník, R. U. R., Bílá nemoc, Československý spisovatel, Praha, 1983, 335 stran, 22-116-83
2. POLÁŠKOVÁ, Taána. Literatura – přehled středoškolského učiva, nakladatelství VYUKA.cz, edice MATURITA, Třebíč, 2012 – dotisk 2. vydání, 207 stran, ISBN 80-902571-6-X

Obrázky a schémata byly vytvořeny pomocí nástrojů programu MS Word, 2007.

Materiály jsou určeny pro bezplatné používání pro potřeby výuky a vzdělávání na všech typech škol a školských zařízení. Jakékoliv další využití podléhá autorskému zákonu.

KAREL ČAPEK – R. U. R.

Alquist: Dobrá, doved' to děvče do pitevny. Budu ji pitvat.

Primus: Helenu?

Alquist: Nu ovšem, říkám ti. Jdi, připrav všechno. – Nu tak, bude to? Mám zavolat jiné, aby ji přivedli?

Primus *uchopí těžkou třecí paličku:* Hneš-li se, rozbiju to hlavu!

Alquist: Tak tedy rozbij! Jen rozbij! Co budou pak dělat Roboti?

Primus *vrhne se na kolena:* Pane, vezmi si mne! Jsem stejně udělán jako ona, ze stejné látky, stejného dne! Vezmi si můj život, pane! *Rozhaluje kazajku.* Řež tady, tady!

Alquist: Jd, i já chci pitvat Helenu. Dělej honem.

Primus: Vezmi si mne místo ní; řež do těchhle prsou, ani nevykřiknu, ani nevzdychnu! Vezmi stokrát můj život –

Alquist: Pomalu, hochu. Ne tak marnotratně. Copak ty nechceš žít?

Primus: Bez ní ne. Bez ní nechci, pane. Nesmíš zabít Helenu! Co ti to udělá, vzít mně život?

Alquist *dotýká se něžně jeho hlavy:* Hm, já nevím – Poslyš, chlapíku, rozmysli si to. Je těžko umírat. A je, vidíš, je lépe žít.

Primus *vstává:* Neboj se, pane, a řež. Jsem silnější než ona.

Alquist *zazvoní:* Ach, Prime, jak je dávno, co jsem byl mladým člověkem! Neboj se, Heleně se nic nestane.

CHARAKTERISTIKA UMĚLECKÉHO TEXTU

ZADÁNÍ ÚKOLŮ

1. Urči literární druh a žánr:
2. Charakterizuj jazykové prostředky:
3. Vysvětli význam užití různých typů písma:
4. Charakterizuj postavy vystupující v ukázce:
5. Jaká je kompozice díla? Ze které části je ukázka?
6. Definuj hlavní motivy celého díla:
7. Zařaď ukázkou do kontextu autorova díla:
8. Charakterizuj českou literaturu v době vzniku tohoto díla:
9. Zamysli se nad inspirací pro ostatní umělce:

CHARAKTERISTIKA UMĚLECKÉHO TEXTU

MOŽNÉ ŘEŠENÍ ÚKOLŮ

1. Urči literární **druh** a **žánr**: **drama**, **antiutopie**

Podle Aristotelovy poetiky rozlišujeme tři základní literární druhy – epika, lyrika a drama. **Drama** je tvořeno jazykovými promluvami a jednáním jednotlivých postav a dále scénickými a režijními poznámkami. Drama je určeno k jevištnímu ztvárnění.

Utopie je druh fantastické literatury, líčící domněle dokonalé společenské poměry v pomyslné zemi. Dominantní funkce je společenskovočtovná a naučná, osahuje i tajemné prvky.

V případě tohoto díla hovoříme spíše o **antiutopii**, což je žánr vědeckofantastické literatury podávající pesimistický obraz lidské budoucnosti v přetechnizovaném světě.

2. Charakterizuj **jazykové prostředky**:

Hra je psána **spisovnou** češtinou. Některé postavy mluví nespisovně, například chůva Nána („Z ďábelský pejchy ste se vopovážili tvořit jako Pámbu...jako bohové chcete bejt.....von dobře ví...“). Způsob její mluvy naznačuje její prostý původ. Mluva všech postav je srozumitelná, bez knižních obrátů či odborných termínů.

Dialogy jsou založeny na **rychlém střídání krátkých promluv**, čímž se děj dynamicky posunuje vpřed. Výjimkou je delší závěrečný Alquistův monolog. Postavy nejsou psychologicky propracovány, hrdinové zastupují obecné lidské typy, mají spíše **alegorickou hodnotu**, která je symbolicky vyjádřena už výběrem jmen (viz úkol č. 4).

3. Vysvětli význam užití různých **typů písma**:

V ukázce najdeme tři typy písma. **Tučné písmo** uvádí, která postava promlouvá. **Kurzíva** má funkci scénické poznámky – vysvětluje, co postava zrovna dělá. **Normální písmo** pak odpovídá promluvám postav.

4. Charakterizuj **postavy** vystupující v ukázce:

V ukázce vystupují Alquist a Primus.

Alquist je stavitel, patří k nejstarším postavám hry. Jako jediný člověk pracuje i rukama. Jméno můžeme odvodit z latiny, aliquis znamená obyčejný člověk. Právě on se stává nositelem Čapkova pojetí lidství, uvědomuje si, že technika může člověku i škodit, že není nutné dopustit přetechnizování světa kvůli prchavým peněžním ziskům. V závěru hry se raduje, že nad ziskuchtivostí a přetechnizovaností vyhrává lidský cit.

Primus je Robot, u kterého se projeví lidské city a vlastnosti. Symbolicky se jmenuje Primus = první, něco jako Adam, první člověk nového pokolení.

I ostatní postavy hry mají alegorická jména – panovačný centrální ředitel Rossumových Univerzálních Robotů se jmenuje **Harry Domin** (dominus – pán), první majitel továrny **Rossum** (rozum, který však nakonec přináší zkázu), jeho žena (a zároveň i jméno robotky) **Helena** (trójská Helena, spojená s krásou a láskou).

5. Jaká je **kompozice** díla? Ze které části je ukázka?

Divadelní hra **RUR (Rossum's Universal Robots)** je autorem charakterizována jako kolektivní drama o vstupní komedii a třech dějstvích. V úvodu jsou představeny všechny postavy. Pak následuje **předehra**, jejíž děj se odehrává v kanceláři továrny Rossum's Universal Robots, na neznámém ostrově v blíže neurčené budoucnosti. Přijíždí Helena Gloryová, krásná, jednadvacitiletá dcera prezidenta společnosti. Chce se seznámit s chodem továrny a hájit práva Robotů jako velvyslankyně Ligy humanity. Zjišťuje, že Roboti jsou na první pohled k nerozeznání od lidí, ale není jim dána žádná vůle, vášně, cit, nemají duši.

První dějství se odehrává deset let po Helenině příjezdu na ostrov. Je již manželkou Harryho Domina, generálního ředitele RUR. Helena hovoří se svou chůvou Nánou, dozvídá se od ní, že Robot jménem Radius dostal záchvat – měl by být zničen, říkají, že dosloužil – ve skutečnosti je to jeden z Robotů, který má větší schopnosti, je panovačný a sebevědomý, chce být pánem lidí. Helena vede rozhovor i s Alquistem, stavitelem, který si rád od sezení nad plány odpočine aktivní prací při zedničině – Helena ho za to obdivuje. Ostatní lidé už přestali pracovat, vše za ně dělají Roboti. Ženy dokonce přestaly rodit děti, lidstvu hrozí vymření. Helena se dozvídá, že na různých místech světa se Roboti začínají bouřit. Továrna prodává Roboty nejen jako pracovní sílu, ale i jako vojáky. Helena by ráda svět zachránila a přemluvila manžela, aby továrnu uzavřel. Tajně spálí rukopis s Rossumovým návodem na sestavení Robotů. První dějství končí vzpourou Robotů a obsazením továrny.

Druhé dějství začíná hádkou Domina, Alquista a Dr. Galla. Bojí se vzpoury Robotů, kteří si připravují zbraně. Alquist říká, že starý Rossum určitě nechtěl vyrábět Roboty za účelem války. Věda byla zneužita, pro zisky majitelů továrny teď bude vyhubeno celé lidstvo. Dr. Gall se přiznává, že na tom má svůj podíl viny – tajně předělával Roboty na lidi. Teď jsou silnější než lidi. Byl to jeho vlastní experiment. Helena bere vinu na sebe, prý ona přemluvila Dr. Galla, aby dal Robotům duši. Domin se zlobí, říká, že právě to způsobilo tu nenávist. „Nikdo nemůže nenávidět víc než člověk člověka!“ Helena se přiznává, že spálila Rossumův rukopis. Busman vezme peníze a chce za ně Helenu a ostatní vykoupit, omylem se dotkne mříže, do které se pouští proud, aby zabíjel Roboty. Padá mrtev k zemi. Roboti v čele s vůdcem Radiem vpadnou do továrny a zabijí všechny kromě Alquista – podle Radia je Alquist Robot, protože pracuje rukama.

Třetí dějství se odehrává v laboratořích továrny, asi dva roky po incidentu. Alquist se trápí nad výrobou Robotů, nedokáže je bez návodu sestrojít. Na světě už nezůstal jediný člověk kromě Alquista. Dochází k patové situaci – lidstvo bylo vyhubeno, nemůže se rozmnožovat, Roboti tu schopnost sami nemají a návod na jejich sestrojení je spálen. Roboti nejsou živí, jsou to jen stroje, byť sebedokonalejší. Roboti chtějí, aby jim Alquist prozradil tajemství života. Má pitvat jejich těla a přijít na to, jak by se mohli rozmnožovat. Robotka Helena a Robot Primus se do sebe zamilují, Alquist zjistí, že Helena se stydí a Primus ji chrání; tyto vlastnosti prozradily, že jim Dr. Gall kdysi při výrobě přidělil duši. Alquist je nechá projít zkouškou – řekne Primovi, že chce pitvat Helenu. Ten to nedovolí. Pak řekne Heleně, že bude pitvat Prima – ta raději nabídne sebe. Primus jim dovolí odejít. Je to symbol nového začátku, jako když Adam a Eva ochutnali jablko ze stromu poznání a byli vyhnáni z ráje. Alquist je šťastný, že život nezahyne, už ví, že on může zemřít, ale svět je zachráněn.

Ukázka je z posledního dějství, téměř z konce hry.

6. Definuj hlavní **motiv** celého díla:

Hlavním motivem je **technika** a její dvojí tvář – do jaké míry je pro člověka pomocníkem a kdy už mu škodí? Čapek svým dílem varuje před jednostrannou adorací technického pokroku. Vyzdvihovány jsou základní lidské city, vlastnosti a činnosti, jako jsou láska, soucit a práce.

7. Zařaď ukázkou do **kontextu** autorova díla:

Karel Čapek byl všestranným umělcem. Začal tvořit už před první světovou válkou. Nejprve psal krátké povídky. První povídkové knihy mají blízko k expresionismu, k filozofickým úvahám o záhadách lidské duše. Ve 20. letech se Čapek zaměřuje především na překlady poezie (**Francouzská poezie nové doby**) a na dramatickou tvorbu (**Loupežník**, **RUR** z roku 1920, **Ze života hmyzu**, **Věc Makropulos**, **Adam Stvořitel**). Z prozaických děl tohoto období jmenujme román **Továrna na absolutno** či **Krakatit**, dále pak soubory **Povídky z jedné kapsy** a **Povídky z druhé kapsy**. 30. léta reprezentuje románová „noetická“ trilogie **Hordubal**, **Povětroň** a **Obyčejný život**. Následuje **Válka s Mloky**. V závěru života napsal Čapek dvě výrazné divadelní hry, reflektující příchod fašismu a druhé světové války – **Bílá nemoc** (1937) a **Matka** (1938).

Čapek se věnoval i novinářské práci, byl redaktorem Lidových novin, psal fejetony a cestopisné črty (**Italské listy**, **Anglické listy**, **Výlet do Španěl**, **Obrázky z Holandska**, **Cesta na sever**). Je také autorem knih pro děti – **Dášeňka čili Život štěněte**, **Devatero pohádek**.

Prátelil se s demokraticky smýšlejícími umělci i s prezidentem T. G. Masarykem (**Hovory s TGM**). Na mnohých dílech spolupracoval se svým starším bratrem Josefem – údajně to byl právě Josef, kdo mu poradil slovo „robot“, které se ujalo a z češtiny přešlo i do jiných jazyků. Znamé je i jeho přátelství s Ferdinandem Peroutkou, šéfredaktorem týdeníku Přítomnost.

8. Charakterizuj **českou literaturu** v době vzniku tohoto díla:

Hra **RUR** byla napsána v roce **1920**.

V této době mnozí čeští autoři zpracovávali téma první světové války, můžeme zmínit například zástupce tzv. **legionářské literatury**, kteří prošli legiemi a jejichž díla se opírají o autentickou životní zkušenost. Byli to například **Rudolf Medek** s románem **Anabáze** a dramatem **Plukovník Švec**, **Josef Kopta** s cyklem románů o třetí rotě (**Třetí rota**, **Třetí rota na magistrále**, **Třetí rota doma**) či **Jaroslav Kratochvíl** s románem **Prameny**. Tématu války se věnovali i **Vladislav Vančura** v románu **Pole orná a válečná**, **Karel Konrád** v dokumentárním románu **Rozchod!** či **Karel Poláček** ve válečné tetralogii **Podzemní město**. Sbírkou povídek **Večery na slavníku** napsal **Jaromír John**. Nejvýznamnějším autorem tohoto období byl u nás **Jaroslav Hašek**, kterého proslavil román **Osudy dobrého vojáka Švejka za světové války** (1921-1923).

Česká literatura byla v tomto období velmi pestrá. Kromě tématu války najdeme v literatuře často pocity skepse, úzkosti, rozpadu hodnot –

dokladem jsou autoři expresionismu (**Ladislav Klíma, Richard Weiner**). Mezi katolicky orientované autory tohoto období patří například **Jaroslav Durych** či **Jan Čep**, zmínit můžeme i tzv. ruralisty **Josefa Knapa** či **Františka Křelínu**. Literatura 30. let je také žánrově i tematicky velmi pestrá. Socialistický realismus představují například **Marie Majerová, Marie Pujmanová** či částečně i **Ivan Olbracht**, vzniká i psychologická próza – **Jaroslav Havlíček, Egon Hostovský, Jarmila Glazarová** či **Václav Řezáč**. Karel Čapek patřil do okruhu demokraticky smýšlejících umělců, spolu s **Eduardem Bassem** nebo **Karlem Poláčkem**.

V době mezi dvěma světovými válkami se rozvíjí i divadlo, především avantgardní scény - Osvobozené divadlo (Jiří Frejka, Jindřich Honzl, **Jiří Voskovec, Jan Werich, Jaroslav Ježek**) a D 34 (E. F. Burian).

9. Zamysli se nad **inspirací** pro ostatní umělce:

Hra RUR byla přeložena do více než 30 jazyků, hraje se dodnes na jevištích nejen českých divadel. Slovo „robot“ obohatilo slovník mnoha světových jazyků. Traduje se, že toto slovo poradil Karlovi jeho bratr Josef (robot ze starého českého slova robota = práce).

Čapek se stal jistě inspiračním vzorem pro mnohé autory science-fiction, z českých to byl například **Ondřej Neff**, ze zahraničních třeba **Isaac Asimov** či **Ray Bradbury**.